

Iwona Kaczmarek-Murzyniec

STANISŁAWA OSSOWSKIEGO POSTULATY ZMIANY ŚWIATA I ICH TEORETYCZNE PODSTAWY

Zagadnienie zmian społecznych często jest przedmiotem dyskursu w naukach społecznych. Rozważane są rozmaite projekty nowych porządków. Od nauk humanistycznych, zwłaszcza od socjologii, oczekuje się wiedzy, która wskaże ukryte możliwości tkwiące w strukturach społecznych i zasobach ludzkich. Z tego powodu socjologię można nazwać nauką zaangażowaną, gdyż uwikłana jest w świat wartości przez wybór określonej problematyki badawczej; analizując aktualne problemy społeczne, może dostarczyć wiedzy do ich rozwiązania.

Wiedza socjologiczna zdaniem Stanisława Ossowskiego powinna stanowić teoretyczną podstawę postulowanych reform społecznych, jednak zaangażowanie społeczne badacza nie może pomijać wymogów warsztatu badawczego. Sam Ossowski łączył zaangażowanie społeczne z obiektywizmem naukowym. „Zaangażowanie uczonego w pracy naukowej nie polega na pełnieniu przez niego roli propagandy” lecz „na budowaniu teorii zgodnych z rygorami naukowego obiektywizmu i zarazem dostarczających całościowego obrazu świata” (Chałubiński 1999, 143). W tym znaczeniu I. Krzemiński (1985, 187) pisze o istnieniu tzw. światopoglądu naukowego. W przypadku Ossowskiego jest to socjalistyczny światopogląd naukowy. Socjalizm jest traktowany przez uczonego jako zbiór idei tworzących elementy teorii społecznej. Wartości, jakie wybierał Ossowski, mają charakter zobiektywizowany, są włączone w system teoretyczny.

Zanalizowanie światopoglądu naukowego Ossowskiego nie jest w pełni możliwe bez odwoływania się do szerszego obszaru intelektualnego, w którym ten światopogląd powstawał. Socjaldemokracja przeciwstawiała się fašyzmowi i komunizmowi. Podkreślała moralne aspekty życia społecznego i znaczenie ogólnoludzkich wartości. Zwolennicy socjalizmu postulowali demokratyzację wszystkich sfer życia społecznego. Zakładali stałe i konsekwentne rozszerzanie i pogłębianie swobód obywatelskich.

S. Ossowski był przedstawicielem przedwojennego kierunku lewicowego, tak zwanego socjalizmu niepodległościowego, którego ważnym nurtem

była PPS. Uczony miał nadzieję, iż rządy sanacyjne będą wspierać realizację zasad demokratycznych, jednak nie spełniły one jego oczekiwań. W latach trzydziestych uczony związał się z bardziej radykalnym ruchem lewicowym powstałym wokół Warszawskiej Spółdzielni Mieszkaniowej (Chałubiński 1999a, 62).

W koncepcji socjalistycznej twórczość naukowa jest w sposób widoczny związana z różnymi przejawami życia społecznego. Socjalizm „rozbił izolację uczonego, uświadamiał mu wielkość obowiązków, którymi uczony mógł okupić wielkość przywileju pracy twórczej” (Ossowski 1989, 138). Na pierwszy plan wysuwają się obowiązki uczonego wobec zbiorowości, w której żyje, obowiązki wyjaśniania rzeczywistości i rozwiązywania (przynajmniej teoretycznego) jej znaczących problemów.

Zaangażowanie społeczne Ossowskiego wynikało więc z wiary w możliwość naprawienia świata społecznego. Wyrazem tego jest tekst zatytułowany *Ku nowym formom życia społecznego*, wydany po raz pierwszy jako druk konspiracyjny w roku 1943. Z kolei w 1959 roku Ossowski napisał na Kongres Międzynarodowego Towarzystwa Socjologicznego referat *Koncepcje ładu społecznego i typy przewidywań*, który stał się później częścią książki *O osobliwościach nauk społecznych* (1962). W tekstach tych autor sformułował bardzo wyraźnie pewien model demokratycznego społeczeństwa. Projekt nowego ładu społecznego pojawia się w skomplikowanym nurcie różnych założeń i możliwych konsekwencji jego wprowadzenia. Po odwilży październikowej Ossowski opublikował jeszcze *Stare pojęcia i nowe problemy* (1956), *Ruchliwość społeczna jako wynik rewolucji społecznej* (1956) oraz *Społeczne warunki i konsekwencje planowania społecznego* (1959) (zob. Ossowski 1968b). W problematyce tej pojawiają się zagadnienia wszechstronnego rozwoju człowieka, warunków, w których znalazłby on możliwość urzeczywistnienia swoich aspiracji.

Możliwość dogłębnych zmian społecznych, organizacyjnych i mentalności ludzkiej opierał Ossowski przede wszystkim na założeniu o polimorfizmie natury ludzkiej. Dał temu dobitnie wyraz w *Z nastrojów manichejskich*, pisany w czasie II wojny, kiedy obserwacje społeczne dostarczały skrajnych przykładów zachowań ludzkich. S. Ossowski przytacza przykłady odważnych i tchórzliwych, altruistycznych i egoistycznych zachowań tej samej jednostki (np. obojętna postawa Polaków wobec zagłady Żydów). Istnienie niechlubnych aspektów osobowości człowieka nie jest dla niego powodem do pesymizmu. Traktuje je raczej jako przejaw odwiecznej walki dobra ze złem. Uczony zakładał, iż w sprzyjających warunkach środowiskowych człowiek zrealizuje swoje pozytywne skłonności i zdolności.

Ossowski pojmował osobowość ludzką jako prawie nieskończony zestaw kombinacji różnych postaw, dyspozycji psychicznych, często złączonych w opozycyjne pary, które ulegają dynamicznym zmianom. Jak zauważa S. Nowak, ta dwoistość natury ludzkiej była dla niego zjawiskiem pozytywnym, ponieważ wcześniejsze teorie naukowe oraz ideologie traktowały człowieka jednowymiarowo, jako jednostkę albo generalnie dobrą, albo całkowicie złą (Nowak 1985, 68). Ossowski przyjął inną koncepcję – człowiek może przejawiać różnorakie postawy i dyspozycje psychiczne, a świat społeczny, który wydobędzie na dłużej pozytywne cechy człowieka, jest możliwy do skonstruowania. Zastosowanie koncepcji polimorfizmu natury ludzkiej pozwala nam przypuszczać — pisał — że „postawy obecnie raczej wyjątkowe w innych okolicznościach mogłyby się upowszechnić na tyle, że wycisnęłyby swe piętno na całym ukształtowaniu się życia społecznego. Rzecz w tym, jak stworzyć warunki, które by wydobęły z człowieka ukryte możliwości i dokonały przewrotu w strukturze jego psychiki” (Ossowski 1967a, 196). Wiara w człowieka, w jego ukryte zdolności i predyspozycje jest podstawowym składnikiem systemu przekonań Ossowskiego.

Zdaniem Ossowskiego pełny rozwój osobowości ludzkich jest zależny od warunków społecznych, w jakich dane jednostki egzystują. Te warunki mogą zarówno sprzyjać rozwojowi indywidualności człowieka, jak i go hamować (Krzemiński 1985, 194). Od określonej struktury społecznej, od danego modelu funkcjonujących stosunków społecznych, czy szerzej kultury, zależy, czy osobowość ludzka będzie się rozwijać w pożądanym kierunku. „Od struktury społecznej zależy bowiem — pisał Ossowski — nie tylko liczba i rodzaj postaw psychicznych, ale także ich wyrazistość. W stosunku do poszczególnych postaw psychicznych, [...] społeczeństwo wywiera wpływ krystalizujący i stabilizujący: kultura zbiorowości narzuca nam wzory reakcji uczuciowych i wzory zachowania” (Ossowski 1967b, 120).

Jednakże człowiek nie jest tylko wytworem samego społeczeństwa; on sam w dużym stopniu formuje, wychowuje samego siebie. M. Chałubiński pisze:

Koncepcja polimorfizmu natury ludzkiej ma socjologiczny, lecz nie socjologiczny charakter. Socjologiczny, bo Ossowski podkreśla, iż ludzka osobowość jest poniekąd produktem oddziaływania wielu zbiorowości, w których uczestniczy określona jednostka, internalizując – czasem wzajemnie konfliktowe wartości, a ludzki polimorfizm jest tym samym uzależniony od złożoności struktury społecznej. Osobowość ludzka nie redukuje się jednak do stosunków społecznych. Człowiek jest [...] istotą samowychowującą się, a nie wyłącznie produktem oddziaływań społecznych (Chałubiński 1999a, 172).

W *Zagadnieniach psychologii społecznej* Ossowski zastanawiał się nad relacjami między ustrojem gospodarczym a typem osobowości. Badał, jaki

wpływ na tworzenie się poszczególnych typów osobowości mają różnorakie przywileje społeczne i formy nierówności społecznych. Stawiał pytanie: jak zmieniłoby się środowisko wychowawcze, gdyby stworzono taki ustrój społeczno-gospodarczy, w którym nie funkcjonowałyby tradycyjne przywileje (Ossowski 1967b, 159). Decydujący wpływ na kształtowanie się poszczególnych typów osobowości — oprócz wspomnianych przywilejów klasowych — mają jego zdaniem takie zjawiska, jak istnienie wielorakich grup społecznych, przymus fizyczny i ekonomiczny oraz zracjonalizowana gospodarka pieniężna (tamże, 163).

Ossowski postulował więc wprowadzenie reform, które zmieniłyby istniejący system stosunków społecznych, one zaś wpłynęłyby na tworzenie się nowej kultury; nowy system kulturowy wykreowałby nowego człowieka. Jak pisał uczony: „Nowa kultura zatem to nowe formy życia społecznego, z których wyłonić się ma nowy człowiek, bo tylko nowy człowiek nadać może tym nowym formom istotny sens” (tamże, 163). Ossowski głęboko interesował się tworzeniem nowego ładu społecznego. J. Strzelecki, uczeń S. Ossowskiego, komentując koncepcje swojego mistrza, stwierdził, iż jest to taki rodzaj myślenia, „w którym wiedza socjologiczna występuje w ścisłym i wzajemnie płodnym sprzężeniu z dążeniem do kształtowania form i treści życia społecznego pod wpływem przyjętych wartości” (Strzelecki 1975). W tym sensie socjologię Ossowskiego można nazwać socjologią projektującą.

Nowe projekty ładu społecznego i zagadnienie planowania społecznego najdobitniej zostały przedstawione we wspomnianym już programowym tekście *Ku nowym formom życia społecznego*. Ossowski tworzył w nim wizję ładu społecznego, który łączyłby ochronę wolności ludzkiej z zaletami współdziałania społecznego. Postulowany w tej pracy nieetatystyczny ustrój uczony charakteryzował jako „system międzygrupowych porozumień”. Ossowski przypominał dwa znaczenia demokracji – koncepcję klasową (dyktatura proletariatu) i koncepcję ogólnohumanitarną, kojarzoną z hasłami wolności, równości i praw obywatelskich (Ossowski 1968, 329) Ta druga koncepcja demokracji ma przede wszystkim na uwadze obronę praw jednostki. Ale jak zaznaczał autor, „obrona praw człowieka, obrona jednostki ludzkiej nie oznacza bynajmniej odsunięcia na dalszy plan zainteresowań społeczeństwem jako całością” (tamże, 331). Proponował właśnie taki model społeczeństwa, organizacji społecznej, która uwzględniając dobro jednostki, równocześnie przyczyniałaby się do rozwoju całego społeczeństwa. Zdaniem uczonego jest możliwa harmonia pomiędzy dążeniami mającymi na względzie dobro jednostki a wymogami, które sprzyjają powodzeniu systemu społecznego jako całości.

Ossowski projektował nowy model ładu społecznego, „lepsze jutro”, właśnie poprzez wskazanie konkretnych celów, jakie mają służyć jednostce i jakie mają służyć zbiorowości. Cele te nie muszą się pokrywać. Nowy model stosunków społecznych, czyli demokratyczny socjalizm, z punktu widzenia interesu jednostki ma zapewnić warunki do ujawnienia jej możliwości, zapewnić poczucie godności i wolności. Demokratyczny ustrój powinien „stworzyć warunki, które by pozwoliły każdemu osiągnąć jak najpełniejszy rozwój indywidualny, warunki, które by pozwoliły jak najbujniej wyzyskać możliwości tkwiące w charakterze i umyśle każdej jednostki” oraz „dać ludziom atmosferę swobody i sprawiedliwości, dać im poczucie godności własnej” (tamże, 332).

Z punktu widzenia celów zbiorowości zdaniem Ossowskiego należy stworzyć takie warunki życia społecznego, aby jak największa liczba obywateli była zainteresowana losem społeczeństwa. Po drugie, należy zlikwidować podziały społeczne na uciskanych i uciskających oraz wprowadzić mechanizm krążenia elit, zlikwidować bariery ruchliwości społecznej, umożliwić awansowanie ludziom kompetentnym, wprowadzić demokratyzację wykształcenia, znieść przywileje stanowe i rasowe oraz wprowadzić system międzygrupowych porozumień (tamże, 333–334).

Idee nowego ładu wielostopniowych porozumień najpełniej uwidoczniły się w działalności Warszawskiej Spółdzielni Mieszkaniowej na Żoliborzu. Spółdzielnia ta powstała w 1923 roku, liczyła około 4 tys. członków (zob. *Warszawska Spółdzielnia... 1948*) Był to rodzaj eksperymentu społeczno-urbanistycznego zainicjowanego przez środowisko ludzi o lewicowych poglądach. Ossowski aktywnie włączył się w latach trzydziestych w jej działalność. Spółdzielnia rozwinęła złożoną działalność ekonomiczną, urbanistyczną i społeczną, w jej ramach funkcjonowały szkoły, kluby dyskusyjne i artystyczne, a nawet teatr eksperymentalny (Ossowski 1968a, 278).

Warszawska Spółdzielnia Mieszkaniowa realizując przed wojną osiedla Szklanych Domów, chciała stworzyć zaczątki ładu samorządowego, jakimi miałyby stać się terytorialne wspólnoty lokalne. Autonomię tworzonych zespołów ludzkich podtrzymywałyby odpowiednio ukształtowana przestrzeń architektoniczna. W koncepcji socjalistycznego osiedla przestrzeń ta pobudzałaby odpowiednie stosunki między ludźmi. Z jednej strony sprzyjałaby nawiązywaniu znajomości i tworzeniu więzi społecznych, z drugiej natomiast zapewniałaby jednostkom możliwość odizolowania się (Krzemiński 1985, 199).

W czasie wojny i po wojnie Ossowski współpracował z konspiracyjną Pracownią Architektoniczno-Urbanistyczną (zob. Syrkusowa 1975). Tworzył koncepcje form organizacyjnych przyszłych osiedli mieszkaniowych Warsza-

wy, w których realizowane byłyby wartości społeczne. W tym okresie powstało wiele jego artykułów, m.in.: *Odbudowa stolicy w świetle zagadnień społecznych* (1945), *Organizacja przestrzeni i życie społeczne w przyszłych osiedlach* (1946), *Praca i więź społeczna* (1946), *Urbanistyka i socjologia* (1949).

Ossowski był zwolennikiem systemu wielostopniowej organizacji życia społecznego. Propagował zastosowanie takiej formy organizacji również w mikroskali, czyli w osiedlu mieszkaniowym. Od poziomu osiedla system ten przechodziłby do wielopoziomowej struktury miasta. Uczony projektował: „Miasto staje się konstelacją dzielnic, z których każda stanowi zamkniętą całość urbanistyczną, aczkolwiek zostaje w zależności funkcjonalnej od innych dzielnic; dzielnica staje się zespołem osiedli, z których każde stanowi zamkniętą jednostkę urbanistyczną niższego rzędu” (Ossowski 1967, 359). Układ wielostopniowych organizacji składałby się z takich wyodrębnionych form, jak kolonia – osiedle – dzielnica – miasto. Osiedle byłoby odrębną jednostką urbanistyczną i autonomiczną jednostką samorządową.

Organizacja samorządowa osiedla powinna rozwinąć system wzajemnej pomocy i współdziałania, który upewniłby mieszkańców, że nie zostaną sami w trudnej sytuacji życiowej. Z drugiej strony wskazane jest, by każdy mieszkaniec brał udział w pracach na rzecz osiedla (tamże, 365). Członek osiedla powinien uczestniczyć w zespołach sąsiedzkich oraz w zespołach pracy. Aby wzmocnić identyfikację mieszkańców z ich osiedlami, powinny one nabierać indywidualnego charakteru poprzez umiejscawianie w nich jakichś indywidualnych instytucji osiedlowych, np. zakładów badawczych, terenów zielonych itp.

Tworzenie demokratycznego ładu społecznego zdaniem Ossowskiego możliwe było jedynie przy jednoczesnym zastosowaniu jego zasad zarówno w dziedzinie urbanistyki, jak i kultury. Planowaniu osiedli mieszkaniowych miało towarzyszyć planowanie odpowiedniej polityki kulturalnej. „Aby przyspieszyć i połączyć proces likwidowania klasowego monopolu na korzystanie ze społecznego dorobku kulturalnego, należy nową organizację życia społeczno-kulturalnego wmontować w przestrzeń: związać planowanie instytucji kulturalnych z planowaniem urbanistycznym” (Ossowski 1970, 155). Osiedla społeczne, których przykładem były Szklane Domy, miały stać się według uczonego „ośrodkami nowych form życia kulturalnego”. Procesy demokratyzacji ustroju społecznego powinny przebiegać równoległe z demokratyzacją wyższych form kultury, oba procesy przeprowadzone oddzielnie wypaczają bowiem sens realizacji nowych założeń społecznych. Ossowski stwierdzał: „Bez demokratyzacji ustroju społecznego nie jest możliwa istotna demokratyzacja kultury, ale demokratyzacja ustroju politycznego bez

równoczesnego procesu upowszechniania wyższych form kultury umysłowej może prowadzić do skutków, które podcinają jej sens istotny” (Ossowski 1970, 157).

Polityce kulturalnej poświęcił Ossowski większą rozprawę *O drogach upowszechnienia kultury umysłowej na wyższym poziomie* (1944). Uczony postulował, aby upowszechniać wiedzę wśród szerszych warstw społecznych. Co ważne, nabywanie tej wiedzy przez szersze rzesze ludzi miało mieć charakter bezinteresowny, czyli nie powinna ona służyć podnoszeniu kwalifikacji zawodowych – Ossowskiemu chodziło raczej o podniesienie ogólnego poziomu umysłowego ludzi. Szerzeniem kultury umysłowej miały się zająć przede wszystkim uniwersytety powszechne (wszechnice) powoływane przez instytucje państwowe oraz istniejące stowarzyszenia kulturalne. Zakładano również powstanie autonomicznych instytutów badawczych przy uniwersytetach kształcących kadrę naukową. Powstałyby także poradnie naukowe dla ludzi zainteresowanych zagadnieniami naukowymi, ale nie posiadających formalnego wykształcenia. Instytucje i stowarzyszenia naukowe byłyby też zobowiązane do przeprowadzania odczytów na prowincji. Znaczącą rolę w procesie upowszechniania kultury umysłowej przypisano także bibliotekom różnego szczebla (Ossowski 1970). Wszystkie te zabiegi organizacyjne miały dążyć do „likwidacji klasowego lub zawodowego monopolu na korzystanie ze społecznego dorobku kulturalnego” (tamże, 146). Kultura narodowa powinna stać się dostępna dla niższych warstw społecznych, przede wszystkim dla robotników.

Jednym z ważnych elementów nowej kultury umysłowej miała być określona polityka stypendialna. Jej celem byłoby wyrównywanie szans życiowych ludzi z różnych warstw społecznych. Ossowski krytykował przedwojenne funkcje stypendiów, które według niego miały „posmak filantropii”. Wskazywał, iż konieczne jest zwiększenie ilości stypendiów przydzielanych studentom oraz postulował, aby „stały się czymś normalnym” (Ossowski 1970a, 159). Przyznawane stypendia nie powinny być obowiązkowo zwracane po ukończeniu studiów, z chwilą podjęcia pracy. Uczony podkreślał, że system zwrotnych stypendiów stawia w momencie startu życiowego w lepszej sytuacji osoby pochodzące z zamożnych domów. Zasada zwrotności stypendiów, argumentował uczony, „dzieli [...] ludzi kończących wyższe uczelnie na dwie kategorie: na takich, którzy są dłużnikami społeczeństwa i na takich, którzy nimi nie są. [...]”. Ten stan rzeczy nie daje się pogodzić z dążeniem do likwidacji przywilejów i antagonizmów społecznych” (tamże, 161). Oprócz obciążenia finansowego należy wziąć po uwagę koszty psychiczne, jakie ponosi stypendysta. Ossowski podkreślał, jak ważne dla młodego człowieka

jest poczucie swobody, możliwość nieskrępowanego podejmowania nowych wyzwań, co stanowi niewątpliwie wielką wartość społeczną (tamże, 163).

Odpowiednio prowadzona polityka kulturalna nabierała więc ogromnego znaczenia w tworzeniu nowego demokratycznego systemu społecznego. Kultura jest przecież „pewnym zespołem dyspozycji psychicznych przekazywanych w łonie danej zbiorowości przez kontakt społeczny i uzależnionych od całego systemu stosunków międzyludzkich” (Ossowski 1967b, 163). Dziedziczenie kulturowe czyli inaczej nabywanie i przekazywanie kultury według Ossowskiego oznacza przenoszenie wzorów kulturowych poprzez kontakt społeczny. Każda grupa społeczna dysponować może swoistym dla niej dziedzictwem kulturowym.

Dziedzictwo kulturowe jednostki obejmuje zestaw ogólnych wzorów zachowania w różnych sytuacjach, styl życia, normy etyczne, sposób myślenia. Oprócz tego zawiera zbiór sądów, pojęć, wyobrażeń, sposobów reagowania na pewne szczególne przedmioty, słowa czy zachowania (Ossowski 1966, 68). Można więc poprzez kulturę szczegółowo zdeterminować postawę i zachowanie człowieka wobec określonego, konkretnego przedmiotu (tamże, 67). Na dziedzictwo kulturowe grupy społecznej składa się zespół wzorów obowiązujących każdego członka grupy oraz zespół wzorów, które nie mają takiego normatywnego charakteru. Do zakresu dziedzictwa obowiązującego wszystkich członków grupy należy na przykład język ojczysty, a w grupach elitarnych o charakterze towarzyskim zasady dobrego wychowania (tamże, 81).

Zdaniem Ossowskiego przejmowanie dziedzictwa kulturowego może odbywać się zarówno w sposób świadomy, jak i bezrefleksyjny. W sytuacji, gdy jednostka zdaje sobie sprawę z dziedziczenia wartości kulturowych, może je przyjąć lub odrzucić (tamże, 81). Dziedzictwo, które uznajemy za własne, z którym się identyfikujemy, stanowi tylko część zasobu różnorodnych dyspozycji, które jednostka przyjmuje od swojego środowiska społecznego. Jak pisał Ossowski: „Do kulturowego dziedzictwa grupy należą i takie elementy, którym się nie przypisuje wartości albo nawet te, które się ocenia ujemnie i które się przenoszą z pokolenia w pokolenie niezależnie od zabiegów wychowawczych albo wbrew tym zabiegom” (tamże, 82).

Analizy Ossowskiego dotyczące dziedzictwa kulturowego i znaczącej roli kultury w tworzeniu się porządku społecznego można porównać do współczesnych badań na temat kapitału kulturowego. W społeczeństwach ponowoczesnych najistotniejszym systemem staje się system kulturowy, który przesuwana na dalsze miejsce system gospodarczy dominujący w erze industrialnej. Głównymi kategoriami opisu współczesnej rzeczywistości społecznej stały się więc pojęcia kapitału społecznego i kulturowego. Pojęcie kapi-

tału kulturowego do nauk społecznych wprowadził Pierre Bourdieu. Określa ono zasób wiedzy i umiejętności, jaki ludzie nabywają, uczestnicząc w życiu społecznym. Do tych umiejętności zaliczyć można m.in. znajomość reguł poprawnego zachowywania się oraz sprawne posługiwanie się językiem, a więc ogólnie mówiąc – kulturowe i językowe kompetencje (Szacka 2003, 306). Podobnie definiuje kapitał kulturowy J. H. Turner: są to pewne „umiejętności, zwyczaje, nawyki, style językowe, rodzaj ukończonych szkół, gust i styl życia” (Turner 2004, 597).

Posiadanie owego kapitału określa miejsce jednostki i całych grup społecznych w strukturze społecznej. Zasadniczo struktura klasowa jest odzwierciedleniem ogólnych zasobów posiadanych przez różne grupy społeczne. Klasy dominujące dysponują znaczącym kapitałem kulturowym, klasy najniższe natomiast są wyposażone w kapitał w niewielkim stopniu (tamże, 598).

Jak zauważa J. H. Turner, reprezentanci tej samej klasy społecznej dzielą pewne sądy, spostrzeżenia, zachowania oraz sposoby klasyfikowania zdarzeń (tamże, 601). Podobne ujęcie proponował właśnie Ossowski na temat dziedziczenia społecznego (w ramach grupy własnej) specyficznych dyspozycji intelektualnych, emocjonalnych, estetycznych wobec określonych przedmiotów czy zjawisk.

Również idee Ossowskiego dotyczące stosowania polityki stypendialnej mającej na celu wyrównywanie szans edukacyjnych młodzieży, a tym samym upowszechnienie dostępu do wyższej kultury umysłowej, stają się dzisiaj coraz bardziej aktualne. Jak wskazują badania socjologiczne (zob. Szymański 1999), w Polsce w latach dziewięćdziesiątych pogłębiła się nierówność szans edukacyjnych. Znacząco wzrosła rola pochodzenia społecznego. Większe szanse posiadają dzieci wykształconych rodziców. Jak pisze B. Szacka, przyczyn selekcyjnego wpływu pochodzenia społecznego upatruje się w ciągle rosnących kosztach edukacji oraz kulturowym zaniedbaniu dzieci, których rodzice mają niski poziom wykształcenia. Okazuje się, że szkoły zamiast wyrównywać różnice pochodzeniowe, utrwalają je, tworząc np. oddzielne klasy dla dzieci lepiej wyposażonych w kapitał kulturowy (Szacka 2003, 422). Ta rzeczywistość szkolna nasuwa refleksję, iż postulaty Ossowskiego dotyczące demokratyzacji życia społecznego, w tym także oświaty, nadal czekają na spełnienie.

Literatura

- CHAŁUBIŃSKI M. (1999), Socjologia wiedzy i nauki jako element samowiedzy badawczej humanisty w koncepcjach Stanisława Ossowskiego, [w:] *Idee a zarządzanie świata społecznego*, red. E. Nowicka, M. Chałubiński, Warszawa.
- (1999a), Światopoglądowe uwarunkowania twórczości socjologicznej Stanisława Ossowskiego, [w:] *Wątki polityczne w pracach Marii i Stanisława Ossowskich*, red. O. Sochacki, Gdańsk.
- KRZEMIŃSKI I. (1985), Świat lepszego jutra. O socjalizmie Stanisława Ossowskiego, [w:] *O społeczeństwie i teorii społecznej. Księga poświęcona pamięci Stanisława Ossowskiego*, red. E. Mokrzycki, M. Ofierska, J. Szacki, Warszawa.
- NOWAK S. (1985), Ossowskiego koncepcja polimorfizmu natury ludzkiej a współczesne teorie osobowości, [w:] *O społeczeństwie i teorii społecznej. Księga poświęcona pamięci Stanisława Ossowskiego*, red. E. Mokrzycki, M. Ofierska, J. Szacki, Warszawa.
- OSSOWSKI S. (1966), Więź społeczna i dziedzictwo krwi, [w:] *Dzieła*, t. II, Warszawa.
- (1967), Organizacja przestrzeni i życie społeczne w przyszłych osiedlach, [w:] *Dzieła*, t. III, Warszawa.
- (1967a), Z nastrojów manichejskich, [w:] *Dzieła*, t. III, Warszawa.
- (1967b), Z zagadnień psychologii społecznej, [w:] *Dzieła*, t. III, Warszawa.
- (1968), Ku nowym formom życia społecznego, [w:] *Dzieła* t. V, Warszawa.
- (1968a), Społeczne warunki i konsekwencje planowania społecznego, [w:] *Dzieła*, t. V, Warszawa.
- (1968b), Z zagadnień struktury społecznej, [w:] *Dzieła*, t. V, Warszawa.
- (1970), O drogach upowszechnienia kultury umysłowej na wyższym poziomie, [w:] *Dzieła*, t. VI, Warszawa.
- (1970a), Z zagadnień przyszłej polityki stypendialnej, [w:] *Dzieła*, t. VI, Warszawa.
- (1989), Taktyka i kultura, [w:] J. Karpiński, *Nie być w myśleniu posłusznym*, Londyn.
- STRZELECKI J. (1975), Socjologia projektująca S. Ossowskiego, „Odra” nr 1.
- SYRKUSOWA H. (1975), *Ku idei osiedla społecznego 1925–1975*, Warszawa.
- SZACKA B. (2003), *Wprowadzenie do socjologii*, Warszawa.
- SZYMAŃSKI M. (1999), Wyrównanie szans edukacyjnych – atut czy miraż reformy oświaty? „Edukacja” nr 1.
- TURNER J. H. (2004), *Struktura teorii socjologicznej*, Warszawa.
- WARSZAWSKA Spółdzielnia Mieszkaniowa (1948), *Sprawozdanie z działalności w roku 1947*, Warszawa.